

Sąd Ostateczny Memlinga, wywieziony przez Niemców do Heimershausen, a następnie przez Rosjan do ZSRR, powrócił w 1956 r.

MARIA ROMANOWSKA-ZADROŻNA

POWOJENNE REWINDYKACJE ze Związku Radzieckiego

Podczas II wojny światowej Związek Radziecki dwukrotnie zagarniał dzieła sztuki i wartościowe przedmioty z terenów Polski. Po raz pierwszy, gdy wojska sowieckie, na mocy porozumienia Ribbentrop–Mołotow, 17 września 1939 r. dokonały zaboru wschodnich ziem Rzeczypospolitej Polskiej. Po raz drugi, gdy Rosjanie już jako sojusznicy Polski ścigali wspólnego wroga i z pożogi wojennej starali się wywieźć to, co już Niemcy raz „ocalili” dla siebie.

W 1944 r. Józef Stalin powołał Komitet do spraw Niemiec z wydziałem do spraw dzieł sztuki, kierowanym przez Igora Grabara, znanego historyka sztuki. Od tego momentu rabunek przedmiotów zabytkowych zyskał charakter znacznie bardziej zorganizowany. Przy dowódcach poszczególnych frontów działały komisje do spraw łupów wojennych, w skład których wchodził wybitni muzealnicy oraz specjaliści z różnych dziedzin sztuki i nauk humanistycznych.

Działalność jednej z takich grup, pod kierunkiem pułkownika Denisowa, opisała Maria Korzon w cyklu *Przyczynki do historii gdańskich zbiorów artystycznych*, opublikowanym w 2000 r. w *Cenne, Bez-cenne/Utraczone*. Najcenniejsze trofea wojenne zosta-

ły wysłane w 17 skrzyniach samolotem z Gdańska do Moskwy 24 września 1945 r. Wśród nich znajdował się niezwykle wartościowy zbiór numizmatyczny z Malborka zawierający łącznie 14 062 monety i medale, w tym 661 eksponatów złotych i 10 438 srebrnych. Pozostałe przedmioty zapakowane w 76 skrzyń, jeden worek i 3 duże pakunki zostały wysłane pociągiem wojskowym w marcu 1946 r. Zawierały one 84 obrazy, 21 miniatur, 39 rzeźb, 57 przedmiotów rzemiosła artystycznego, 3 509 grafik, 2 046 sztychów, 739 rysunków, 2 teki i 5 szkicowników, 1 034 negatywów, 1 624 książki oraz 2 teki zawierające archiwalia. O tym i innych transportach do Moskwy, w tym również o wywożonych z Mesertiz 444 skrzyniach z Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu (zdeponowanych w czasie wojny w składnicy w Hohenwalde), ekspediowanych z Gliwic i Bytomia przesyłkach zawierających 7 538 obiektów i 4 707 książek, o transportach z Kamieńca, Łądka i Kłodzka liczących kilkadziesiąt wagonów, z Fromborka uwożących tzw. archiwum kopernikańskie, ze Stargardu Szczecińskiego wypełnionych 383 pianinami i fortepianami wspominał w swojej książce *Dziedzictwo kultury Polski* prof. Jan Pruszyński. *Dla władz sowieckich – pisał profesor – nie miało żadnego znaczenia czy wywożone mienie pochodziło z siedzib śląskich, czy też z wcześniejszych grabieży niemieckich w okupowanej Polsce.*

Ołtarz szafkowy z Madonną wywieziony do Krayensburg w Turynii z Elbląga, który do dzisiaj znajduje się w Niemczech, w Vacha, w Turynii

ADMINISTRATOR APOSTOLSKI
DOLNEGO ŚLĄSKA
I. dz. 747/45 V II
O d p i s
Warszawa, dnia 16 listopada 1945 r.
N. p. 10214
ok. 27. List. 1944
63

Do
Ministerstwa Kultury i Sztuki
w Warszawie

W czerwcu 1945 zabraly wojskowe władze Radzieckie z miejscowości Łądek (Bad Landeck) następujące rzeczy, będące własnością Kościoła, a przedstawiające wysocką zabytkową wartość:

- 1) obraz Matki Boskiej Łukasza Cranacha - własność kościoła w Głogowie
- 2) zabytkowy gobelin, własność Wrocławskiego Muzeum Diecezjalnego (Katalog Nr. 122), pochodzący z 15 wieku.

Rzeczy te były na probostwie w Łądku (Bad Landeck) przechowane ze względu na większe niebezpieczeństwo działań wojennych we Wrocławiu. Wydane zostały na rozkaz Komendanta Wojennego, który brzmi:

"An das Pfarramt Katholische
in Bad Landeck in Schles.

Wir bitten an unser Bevollmächtigten Major Mossew bei Ihnen aufgehobene Bild und Hobelen zu übergeben zwecks Sicherstellung und Weiterleitung.

Stadtkommandantur

Bad Landeck
podpis."

Bardzo proszę o rankawe wszczęcie kroków u wojskowych władz Rosyjskich, by oddały te zabytki. Przy odebraniu rzeczy dano przyrzeczenie, że oddanie nastąpi, a chodzi tylko o zabezpieczenie zabytków.

Administrator Apostolski
/-/ Podpis nieczytelny.

Za zgodność:

K. Janczyński, ref.

Pismo Administratora Apostolskiego Dolnego Śląska w sprawie dzieł sztuki zabranych przez Rosjan z plebanii w Łądku Zdroju

Ten Kate, Van Dyck malujący Karola I, obraz wywieziony z Gdańska w 1945 r. do Moskwy, odnaleziony na rosyjskiej stronie internetowej; obecnie w Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina

Carl Schultz, Łuk Tytusa określane także jako Łuk Hadriana, obraz wywieziony z Gdańska w 1945 r. do Moskwy, odnaleziony na rosyjskiej stronie internetowej, obecnie w Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina

Portret konny Stanisława Kostki Potockiego pędzla Jeana Louisa Davida, powrócił z ZSRR w 1956 r.

O d p i s

Opis pisma Komendatury rosyjskiej w Łądku /powiatu Bystrzyckiego/ z dnia 4 czerwca 1945 r. Do Katolickiego Urzędu Parafialnego w Bad Landeck na Śląsku. Prosimy o przekazanie naszemu pełnomocnikowi majorowi Mossewowi znajdującym się u Was obrazu i gobelinu w celu zabezpieczenia i dalszego skierowania. Komenda Miasta Bad Landeck /-/ podpis. Na podstawie tego pisma zostały wyćnane upoważnionemu majorowi Mossewowi obraz Łukasza Cranacha-Madonna z Dzieciątkiem z Katedry w Głogowie, oraz gobelin z Katedry wrocławskiej, / ostatecznie z Muzeum Diecezjalnego kataloga Nr. 122. Dokąd rzeczy te zostały przesłane - dotąd nie ustalono.

Za zgodność

K. Janczyński, ref.

Tłumaczenie na język polski pisma komendatury wojsk radzieckich poświadczającego zabór z plebanii w Łądku Zdroju głogowskiego obrazu *Madonna z Dzieciątkiem* Łukasza Cranacha starszego i wrocławskiego gobelinu

Abschrift des Schreibens der russischen Kommandatur in
Bad Landeck vom 4 Juni 1945.

An das Pfarramt Katholische

in Bad Landeck in Schles.

Wir bitten an unser Bevollmächtigten Major Mossew bei Ihnen aufgehobene Bild u. Hobelen zu übergeben zwecks Sicherstellung u. Weiterleitung.

Stadtkommandantur

Bad Landeck.

Unterschrift.

Auf Grund dieses Schreibens wurde dem beauftragten Major Mossew das Bild von Lukas Cranach, die Madonna mit Jesukind aus dem Dom in Glogau, u. der Gobelin aus dem Dom in Breslau, zuletzt im Diözesanmuseum, Kat. No 122, übergeben. Wo die Sachen Angekommen sind, konnte bisher nicht festgestellt werden.

Opis pisma w języku niemieckim komendatury wojsk radzieckich poświadczający zabór z plebanii w Łądku Zdroju głogowskiego obrazu *Madonna z Dzieciątkiem* Łukasza Cranacha starszego i wrocławskiego gobelinu

Przedmioty te, nierzadko ofiary podwójnego zaboru, zasilają ogólnopanstwowy „Trofeiny Fond”, trafiły do Ermitażu w ówczesnym Leningradzie, do Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina w Moskwie lub do Akademii Wojskowej im. Frunzego. Obiekty te zasilają później muzea poszczególnych republik radzieckich, a kwatery gotyckich ołtarzy tablicowych z Szamotuł i Mądrego trafiły aż do Turkmenii. Zdobytcami wojennymi obdarowywane bywały też cieszące się ówczesnie sympatią ZSRR inne państwa demokracji ludowej, jak choćby Mongolia czy Chiny.

Zaraz po wojnie, w 1945 r. została powołana Polska Misja Wojskowa w Berlinie. Miała ona reprezentować interesy polskie wobec radzieckich władz w rosyjskiej strefie okupacyjnej w Niemczech. Zajmowała się też rewindykacjami, w tym odzyskiwaniem utraconych podczas wojny polskich dzieł sztuki. Trudnili się tym stali przedstawiciele i specjaliści delegowani z Biura Rewindykacji i Odszkodowań powstałego w 1945 r. w ramach działalności Naczelnej Dyrekcji Muzeum i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Odzyskiwanie zagrabionych dzieł w rosyjskiej strefie okupacyjnej nie należało do rzeczy prostych. Władze radzieckie wymagały najrozmaitszych dokumentów potwierdzających dokonanie grabieży przez wojska niemieckie. Zdzisław Kępiński, chcąc odzyskać muzealia z Poznania, musiał zebrać dokumentację ważącą prawie 40 kg po to, by potwierdzić zasadność swoich roszczeń. W 1947 r. Biuro Rewindykacji i Odszkodowań sporządziło wykaz przedmiotów muzealnych i dzieł wywiezionych przez Niemców, które to przedmioty według posiadanych informacji przejęte zostały przez wojska radzieckie. Spis ten został przetłumaczony na język rosyjski, jednak w sposób

Ołtarz z Szamotul, obecnie w Turkmenii

Skrzydła tryptyku z Mądrego, obecnie w Turkmenii

Szkiełta Antona Möllera, *Sąd Ostateczny*, wywieziony przez Niemców z Gdańska do Reinhardbrunn pod Gothą, a następnie przez Rosjan do Moskwy; obecnie w Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina

W T E K S T
Przedmiotów muzealnych i dorobków
wywiezionych przez Niemców i według
informacji przekazanych przez wojska
Rosyjskie.

Lp. z.	Miejscowość w której przedmiot znajdował się.	Miejscowość aktualnie przedmiot posiada.	Przedmiot	Źródło informacji
1.	PELPLIN	PELPLIN	Muzeum i skarbiec katedralny	Wydział Rewindykacyjny Min. Kultury i Sztuki
2.	PELPLIN	KRAKÓW	93 klisze fotograficzne witraży z kościoła N.M.P., znajdujące się w firmie AGA - Berlin S.O., 36 Scherwilerstr. 70.	Urząd Rejestracji w Krakowie, Wydz. Kult. i Sztuki.
3.	Bad DöBERAN /Mekl.-Schw./	POZNAN /Muzeum Wlkp./	Obrazy: <i>Przemysła</i> była adresowana do barona Alax von Hohenhausen.	Biuro Muzeum Wlkp. nr 25/47.
4.	DEZNO	GDAŃSK /Aukc. państw.-kat./	Obrazy o 2-ach klasaturach i 20 rejestrach. Byłymi były do firmy: B-wia JEMŁOŃ, Drezno 6, Grosshändlerstrasse 30 - 60 rezerwa.	Biuro paraf. rym.-kat. w Gdyni.
5.	DEZNO	POZNAN /Muzeum krajoznawcze/	Biuro miał ten wykład wiosną 1944 obywateli stanowiących własność Muzeum Śląskiego.	Biuro Muzeum Śląskiego w Bytomiu.
6.	DEZNO /Galeria/	WARSZAWA /Galeria Sztuki/	Data nadarzy stolowe /polatwy pod paterki/.	Sprowadzenie mgr J. Morawickiego.
7.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dzieciątkiem</i> , - przepiękny Van Dyck'owi. 2. <i>Madonna z dziećmi</i> : Portret dąy z pieskiem i matką. /ol. pl. 135 x 105/ 3. <i>Obładowanie Chrystusa</i> . Malarz niemiecki ok. 1520 r. dwak. okłona. /99,5 x 110,5/ 4. <i>Opactwo</i> krzyżacki niemiecki.	Obrazy 1, 2, 3, 4 w magaz. lub kolekcji r. 1946 wydatkiem zostały przez Rosjan. Za sprawozdaniem mgr J. Morawickiego.
8.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	Przedmioty kultury religijnej. <i>Patru mal. nr 2.</i>	Robertus Dubocis.
9.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	Porcelana	
10.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dziećmi</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 2. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 3. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 4. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/	Biuro Wydz. Rewindyk. Min. Kultury i Sztuki.
11.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	25 skrzyń z masełkami /skrynie katędy /wielkości 27-ogęszenie 16.10.1944. z Silesia 16/.	Delagat-Min. Kult. i Sztuki.
12.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dziećmi</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 2. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 3. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 4. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/	Delagat-Min. Kult. i Sztuki.
13.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dziećmi</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 2. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 3. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 4. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/	Delagat-Min. Kult. i Sztuki.
14.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dziećmi</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 2. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 3. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 4. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/	Delagat-Min. Kult. i Sztuki.
15.	DEZNO /Galeria/	POZNAN /Galeria Sztuki/	1. <i>Madonna z dziećmi</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 2. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 3. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/ 4. <i>Opactwo</i> /ok. 1520 r. /ok. 135 x 105/	Delagat-Min. Kult. i Sztuki.

- 2 -

Lp. z.	Miejscowość w której przedmiot znajdował się.	Miejscowość aktualnie przedmiot posiada.	Przedmiot	Źródło informacji
14.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	ELBLĄG pod Głębokim	Ołtarz szafkowy w Madonny oraz 80 obrazów.	Dr Marian Gucowski.
15.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	
16.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	
17.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	
18.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	
19.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	
20.	REINHARDBRUNN /Mekl.-Schw./	POZNAN	24 skrynie z grafiką, kilkudziesięć sztuk medali, przeszło 40 skrzyń z masełkami.	

Lista obiektów zabytkowych zidentyfikowanych w rosyjskiej strefie okupacyjnej

daleki od doskonałości. Miał on formę tabeli obejmującej liczbę porządkową, nazwę miejscowości, w której obiekt się znajdował, opis obiektu oraz źródło informacji. Powoływano się zatem na dane dostarczone przez Biuro Rewindykacji i Odszkodowań Ministerstwa Kultury i Sztuki, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, Muzeum Wielkopolskie i Muzeum Śląskie w Bytomiu, biuro parafii rzymskokatolickiej w Gdyni oraz J. Morawickiego, K. Styczynskiego, notariusza Zubowicza, dr. Mariana Gumowskiego, prof. J. Kostrzewskiego. Z informacji tych wynikało, że w Berlinie przechowywane były przedmioty z muzeum i skarbcza katedralnego w Pelplinie, 93 klisze witraży z kościoła NPM w Krakowie, czy to, że do Staadmuseum für Vorgeschichte i Markius Museum zostały zwiezione zabytki prehistoryczne z ziem zachodnich. Do Drezną trafiły organy o dwóch klawiaturach i 20 rejestrach z Gdyni oraz większość przedmiotów z Muzeum Śląskiego w Katowicach, które w czasie wojny okupant przewiózł do Muzeum Krajowego w Bytomiu. W Gemälde Galerie w Dreźnie odnaleziono cztery obrazy z Zamku Królewskiego w Warszawie: *Madonna z dzieciątkiem* przypisywana van Dyckowi, *Portret damy z pieskiem i matką* N. de Largilliere, *Oplakiwanie Chrystusa* malarza niderlandzkiego oraz część tryptyku niderlandzkiego. Te trzy ostatnie zabrali Rosjanie wiosną 1946 r. Do Grossgraben pod Dreznem Niemcy wywieźli z Muzeum Miejskiego w Poznaniu 31 skrzyń wypełnionych obrazami, w tym dziełami Wyczółkowskiego, a także około 260 sztuk medali, 10 skrzyń rzeźby i po 1 skrzyni rycin i dokumentów oraz zbiór map z Biblioteki Raczynskich spakowany w 23 skrzyniach. Obrazy z Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu przesłane zostały do Bad Döberan (Mekl.-Schw.). Do Görlitz trafiła porcelana z Pałacu pod Baranami w Krakowie. W Heimershausen odnalazł się *Sąd Ostateczny* Hansa Memlinga z Kościoła Mariackiego w Gdańsku. Jednak sowieci okazali się szybsi. W Hahlenbösonburgu miały się znaleźć pochodzące z gdańskich muzeów 2 skrzynie sreber i 1 porcelany, duży reflektor do świec z kościoła pw. św. Jana w Gdańsku oraz *Piękna Madonna* z Torunia, przechowywana przez chłopca o nazwisku Nonnenmacher. W Turynii w Krayensbergu koło Tiefenort odnalazł się ołtarz szafkowy w formie Madonny pochodzący z Elbląga, który do dnia dzisiejszego znajduje się w Niemczech. W Łądku Zdroju na plebanii przechowywana była głogowska *Madonna z Dzieciątkiem* Łukasza Cranacha starszego i wrocławski go-

belin, ale wywiózł je radziecki oficer. W miejscowości tej znajdowały się też dwa tryptyki z kościoła w Dziechowicach (Saichwitz): jeden z przedstawieniami Madonny z Dzieciątkiem, św. Barbarą i Dorotą, a na skrzydłach ze św. Katarzyną i św. Wawrzyńcem, drugi – również z przedstawieniem Najświętszej Marii Panny w otoczeniu przedstawionych na skrzydłach świętych: św. Jadwigi, św. Doroty, św. Barbary, św. Katarzyny i św. Małgorzaty. Do Kościoła ewangelickiego w Ostheim trafiły skrzynie z przyborami kościelnymi. Do zameczku myśliwskiego w Reinhardsburn koło Gothy zostało przetransportowanych 80 obrazów z Klonówka pod Gdańskiem i Madonna Szafkowa. W to samo miejsce trafiły też obiekty z Muzeum Miejskiego w Gdańsku. W Saksonii do Reinhardsgrimm trafiły z Poznania 24 skrzynie wypełnione grafikami, 40 skrzyń z muzealiami oraz kilkadziesiąt mebli, a do miejscowości Sandau napływały z Łodzi wyładowane paki. W Urimderode znalazły się obrazy z Muzeum Narodowego w Krakowie, a w Kościele ewangelickim w Wohlmuthausen przybory kościelne i obraz *Trójcy świętej*. Z wykazu zostały wykreślone 23 skrzynie z zabytkami ze skarbca katedry gnieźnieńskiej przesłanymi w 1944 r. do Groddlreben.

Dzięki staraniom Tadeusza Kulakowskiego z Saksonii powróciły zbiory gołuchowskie i kórnickie oraz zbiory prehistoryczne z Poznania. Kulakowski natrafił też na ślad *Sądu Ostatecznego* Memlinga, ale ubiegła go grupa Denisowa, która działała przy Charkowie, komisarzu do spraw łupów wojennych w Gdańsku i wprost z tego miasta ruszyła tropem poszukiwanego obrazu. Z Drezna w 40 skrzyniach powróciły sztandary, umundurowanie i biała broń należąca przed wojną do zbiorów Muzeum Wojska. Dzięki zasługom Zdzisława Kępińskiego odnaleziono pomniki i ekspozyty z poznańskich muzeów.

Już od 1945 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki poprzez Ministerstwo Spraw Zagranicznych starało się odszukać i odzyskać obraz Cranacha z katedry w Głogowie. W tym celu zbierało dokumentację, której pozostałości można odnaleźć w Archiwum Akt Nowych w postaci pisma Administratora Apostolskiego Dolnego Śląska i tzw. pokwitowania Moseewa, czyli rosyjskiego oficera, który wywiózł obraz. Jednak dopiero wystawa *Po dwakroć ocalone* z 1995 r. w Muzeum Sztuki im. A. Puszkina w Moskwie i zamieszczenie obiektu na rosyjskiej stronie internetowej pozwoliły na dokładną jego identyfikację w zbiorach rosyjskich.

W 1946 r. udało się odzyskać 426 obrazów, 200 książek, 2 955 rycin, 11 354 numizmatów i 300 obiektów sztuki sakralnej pochodzących z Gdańska, Wielkopolski, terenów Prus Wschodnich, wywiezionych w 1945 r. do Moskwy. Dwa

Skarb z Malborka, wywieziony z Gdańska w 1945 r. do Moskwy, obecnie w Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina

lata później, w 1947 r. powróciło ze Związku Radzieckiego 20 000 książek, starodruków i archiwaliów składowanych w zamku Risselmannów w Gölbitz i część zbiorów Muzeum Wielkopolskiego.

W 1951 r. w wyniku starań Polskiej Misji Wojskowej udało się odzyskać kolejne dzieła sztuki, w tym odnalezione pod Oranienburgiem pomniki i obiekty ruchome, które przedstawiciele okupacyjnych władz radzieckich w Niemczech zgodzili się oddać po długich staraniach polskich wojskowych. W tym samym roku powróciły do Polski obrazy z Galerii Pałacu w Wilanowie, a w 1952 r. „archiwum kopernikańskie”, pisma Kromera i rękopisy Ignacego Krasickiego.

W 1956 r. Związek Radziecki przekazał Polsce 1 825 dzieł sztuki, w tym 1 531 jednostek z Muzeum Sztuki im. A. Puszkina, a 294 z Ermitażu w Leningradzie (obecnie Sankt Petersburg). Z Moskwy powróciły przedmioty sztuki antycznej i starożytnego Wschodu, obrazy, rzeźby i przedmioty rzemiosła artystycznego, dziewiętnastowieczne malarstwo europejskie i dziewiętnastowieczne ikony. Z Ermitażu przekazano obrazy malarstwa polskiego i obcego. W Dziale Inwentarzy Muzeum Narodowego w Warszawie przechowywanych jest 9 ksiąg dokumentujących powrót dzieł sztuki wywiezionych przez okupanta niemieckiego z Polski do Niemiec i tam w 1945 r. zatrzymanych przez przedstawicieli ZSRR. Większość, bo 7 ksiąg dotyczy ekspozatów zwróconych z Muzeum Puszkina w Moskwie, 2 księgi – rewindykatów z Ermitażu w ówczesnym Leningradzie. Każda księga zawiera podpisy członków Komisji przekazującej – radzieckiej i odbierającej – polskiej (ze strony polskiej m.in. prof. Władysława Tomkiewicza, dr Marii Bernard i Przemysława Michałowskiego – dla ekspozatów odbieranych z Muzeum Puszkina oraz m.in. prof. St. Lorentza i prof. B. Marconiego dla ekspozatów odbieranych z Ermitażu). Powróciły dzieła z Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Wojska Polskiego, z zamku w Gołuchowie i Biblioteki w Kórniku oraz część rzeczy gdańskich, w tym słynny obraz Memlinga *Sąd Ostateczny* z kościoła Mariackiego w Gdańsku.

W 1977 r. Rząd ZSRR przekazał Polsce 19 obiektów, z których 12 trafiło do Muzeum Narodowego w Warszawie a 7 na Zamek Królewski w Warszawie, w tym arras ze zbiorów Zygmunta Augusta przedstawiający *Upadek ludzkości*.

Ponownie podjęto próbę rozwiązania problemów związanych z przemieszczonymi w wyniku II wojny światowej dziełami sztuki w 1992 r. wraz z powołaniem Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. ■

Gwizdek sygnałowy gdańskiego cechu żeglarzy morskich z końca XV w., wywieziony z Gdańska w 1945 r. do Moskwy

